

УДК 32.001

Василь Ніконенко, к. ф. н, проф., Оксана Потіха, к. і. н., ст. викл.

Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя, Україна

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ
Vasyl Nikonenko, Ph.D., Prof., Oksana Potiha, Ph.D., Prof.

**THE PROBLEMS OF OPTIMASATION OF THE TOP POLITICAL
ESTABLISHMENT FORMATION**

Із зміною політичних режимів, як свідчить світовий досвід, відбувається й зміна правлячих еліт. Не є винятком і процес демократичної трансформації суспільства, перехід від тоталітарного чи авторитарного режиму до демократії, коли на зміну старим елітам, які вже не в змозі виконувати свої функції, приходять нові, які виражають інтереси певних соціальних груп чи політичних сил і виступають захисниками демократичних цінностей. Безпосереднє й постійне здійснення всім народом владних функцій, що передбачалось комуністичною доктриною, неможливе як із суто організаційно-технічного боку, так і з точки зору його неефективності. Саме тому в будь-якій, навіть найдемократичнішій державі, владу безпосередньо здійснює не весь народ, а лише його незначна меншість, верхівка, тобто еліта. Звичайно ж, еліти демократичного суспільства відрізняються від інших еліт плюралістичною моделлю їх існування та функціонування, системою їх формування, рекрутування, а також рівнем контролю за ними з боку населення.

Складні процеси державотворення, національного відродження і демократизації, які відбуваються нині в Україні, не обминули й нашу політичну еліту. Нові правлячі еліти посттоталітарного періоду в ідеологічному, інтелектуальному, віковому, ментальному та інших вимірах істотно відрізняються від “номенклатурної” еліти радянської доби. До їх складу ввійшли лідери партій та рухів, керівники державних органів влади, представники наукової і художньої інтелігенції, вихідці з бізнесових структур, а також ряд відомих політичних дисидентів. Проте стара еліта частіше всього не сходить повністю з арени, а частково інтегрується в нову. В ряді випадків стара еліта, своєчасно змінивши лозунги та орієнтацію, рекрутувала в свої ряди багатьох конформістських лідерів колишньої контреліти, зберігши завдяки цьому реальну владу.

Процес оновлення еліт має відбуватися постійно, а не тільки при зміні політичних режимів, оскільки механізм соціальної рівноваги функціонує нормально лише за умови циркуляції, перманентного переміщення, входження до правлячої еліти представників контреліти і виведення із неї тих, хто перестав відповідати потребам. Припинення такої циркуляції неминуче веде до занепаду, деградації правлячих еліт, що негативно позначається на всіх аспектах життєдіяльності держави і суспільства.

Оновлення керівного складу владних структур відбувається повільно, еліта важко пристосовується до нових умов і обставин. Наслідком цього є ослаблення позицій владних еліт, їх ізольованість від суспільства та послаблення ефективності влади в цілому. Перехід від тоталітарного режиму до демократичного передбачає і перехід від закритого типу політичної еліти до відкритого, оскільки саме відкритість сприяє їх оновленню. Саме у відкритих елітах має місце досить динамічна циркуляція, а у закритих елітах - вона є повільною чи навіть загальмованою. На жаль, і нині вибір оптимальної моделі відтворення політичної еліти, її рекрутування і формування все ще залишається серйозною проблемою в Україні. І це в той час, коли в арсеналі світового історичного досвіду є ціла система відбору до еліт найкращих представників суспільства, дієвий механізм і процедури рекрутування, а також набір надійних критеріїв, за допомогою яких відбувається селекція елітарних претендентів. Така увага до механізмів і процедур формування і рекрутування еліт зумовлена тим, що від цього залежить їх якісний склад і ефективне виконання ними своїх функцій, а в кінцевому рахунку і динаміка позитивних змін у розвитку суспільства.

Формальне засудження “номенклатурної” системи формування еліт, яка існувала за компартійного режиму, поєднується на практиці з використанням методів і процедур, які були характерними для минулого. Не зменшується роль адміністративних ресурсів “входження до влади”. При призначенні на посаду і вирішенні кар’єрного просування на вищі ешелони владних структур особлива увага звертається на відданість лідеру чи іншому керівнику, на особисті і родинні зв’язки, “готовність віддячити” за позитивне вирішення кадрового питання. Таке ставлення до формування еліт є деструктивним, а єдиним надійним і продуктивним критерієм кадрового відбору, як свідчить вся історія людства, є професійні якості. Тільки за рахунок найздібнішої до управління, творчої та активної частини суспільства, в якій воно вбачає своїх представників, має відбуватися оновлення складу еліт.

Це представництво аж ніяк не повинно безпосередньо відображати соціально-класову структуру населення. Звичайно, соціальне походження впливає на політичні орієнтації вихідців з тих чи інших класів чи соціальних груп. Не варто заперечувати й те, що вихідцям із середовища селян, робітників, певних етнічних чи конфесійних груп легше зрозуміти специфічні запити, інтереси відповідних груп. Але це зовсім не означає, що інтереси робітників повинні захищати тільки робітники, а інтереси пенсіонерів тільки пенсіонери та ін. Часто це зможуть набагато краще зробити професійні політики, що є вихідцями з інших груп населення. І, як свідчить практика і спеціальні дослідження, у справі відбору керівних елементів суспільство має враховувати перш за все особисті якості, а не приналежність до класів, груп чи корпорацій. Лише компетентність, професіоналізм, моральність і патріотизм лідера чи іншого політичного функціонера, безвідносно до його соціального походження, забезпечує ефективну діяльність в інтересах як усіх верств населення, так і тієї соціальної групи, вихідцем з якої є суб’єкт діяльності.

В сучасних демократичних суспільствах нагромаджений чималий досвід боротьби з тенденціями до відособлення еліти від суспільства та їх прагненням до самоізоляції. Для цього використовуються як державні, так і громадські інститути та процедури: правоохоронні органи, партії та рухи, вибори, засоби масової інформації, опитування громадської думки, групи тиску, масові акції протесту та ін. Досить ефективним може бути вплив економічної еліти, якщо вона вбачатиме у діях політичної еліти загрозу для своїх бізнесових інтересів. Зрештою поведінка політичної еліти є лише наслідком зіткнення, співпадіння, компромісів, балансу сил між її складовими частинами, а також результатом впливу на неї суспільства.

Незважаючи на певні позитивні зрушення в справі формування нової демократичної еліти, технологія соціальної селекції все ще потребує істотного вдосконалення. За роки існування незалежної української держави так і не вдалося виробити ефективний механізм пошуку консенсусу між представниками різних ідеологій і різних регіонів, між місцевою елітою і центральною, між різними групами всередині самої центральної еліти, що ведуть постійну боротьбу за монопольне панування на політичній арені. Неадекватний вимогам часу рівень професійності і компетентності наших еліт послаблює її потенціал і поглиблює відчуження політичної влади від переважної більшості населення.